

Nota edytorska

Dokumenty w tomie ułożone zostały w układzie administracyjno-geograficznym według miejscowości, których dotyczy dana relacja. Przynależność administracyjną miejscowości znajdujących się w Kraju Warty ustalono na podstawie tabel zamieszczonych w artykule Danuty Dąbrowskiej *Zagłada Żydów w „Kraju Warty” w okresie okupacji hitlerowskiej*¹¹. Punktem wyjścia był podział okręgu na rejencje, a w ramach rejencji na powiaty i miejscowości w porządku alfabetycznym. Przynależność administracyjną miejscowości znajdujących się w Generalnym Gubernatorstwie rozstrzygano na podstawie niemieckiego wydawnictwa z 1943 r.¹². Dokumenty dotyczące różnych miejscowości, położonych w różnych rejencjach, zostały podporządkowane ośrodkowi, któremu poświęcono w dokumencie najwięcej miejsca¹³.

Przy ustalaniu dat świąt żydowskich korzystano ze strony internetowej: http://calendar.zoznam.sk/jewish_calendar-pl.php.

Edycja każdego z dokumentów została poprzedzona nagłówkiem, w którym umieszczono: datę, miejsce powstania dokumentu, twórcę dokumentu, tytuł dokumentu i jego typ oraz krótki regest.

W stopce znajdującej się pod tekstem zawarto następujące informacje: nazwisko autora przekładu (w przypadku tłumaczeń), sygnaturę dokumentu według nowego i starego inwentarza, opis techniczny. Jeśli w jednostce znajduje się więcej niż jeden egzemplarz dokumentu, podano również podstawę jego wydania. Na opis techniczny składają się: określenie, czy dokument jest oryginałem, czy odpisem

¹¹ „Biuletyn ŻIH” 1955, nr 13–14.

¹² *Amtliches Gemeinde- und Dorfverzeichnis für das Generalgouvernement auf Grund der Summarischen Bevölkerungsbestandsaufnahme am 1. März 1943*, Krakau 1943.

¹³ Dok. 3 dot. w większości Aleksandrowa Kujawskiego, ale znalazły się tam również informacje o Włocławku i Łowiczu. Dok. 49 odnosi się głównie do egzekucji dokonanych w Zduńskiej Woli, ale mowa jest też w nim o podobnych zdarzeniach w Brzezinach i Łęczycy. Dok. 50 dot. przede wszystkim Zduńskiej Woli, choć jego autorka podaje również wiele informacji na temat życia w Łodzi i Warszawie.

sporządzonym przez współpracowników „Oneg Szabat”, liczba odpisów, informacja o postaci dokumentu: rękopis, maszynopis, maszynopis powielany (w przypadku rękopisu podano inicjały osoby, która go sporządziła oraz narzędzie pisarskie), język dokumentu, wymiary, liczbę kart i stron, informacje o dopiskach i ubytkach w tekście oraz załączonych po wojnie notatkach Hersza Wassera. Opisy dokumentów zostały skopiowane z *Inwentarza Archiwum Ringelbluma*¹⁴.

Na potrzeby niniejszej edycji dokonano ponownej analizy dokumentów oraz ich dokładnej transkrypcji, co pozwoliło na korekty opisów nazw własnych lub nazwisk w stosunku do informacji zawartych w *Inwentarzu Archiwum Ringelbluma*¹⁵. Korekta dotyczy przede wszystkim dokumentów o sygnaturach ARG I 802 i ARG I 803. Po powtórnej analizie obu dokumentów okazało się, że dokument ARG I 802 jest odpisem. W tomie znalazł się jedynie dokument ARG I 803 (dok. 19).

Szczególne trudności nastęrczała edycja zapisków Hersza Wassera¹⁶. Są to zazwyczaj luźne notatki bez znaków interpunkcyjnych, wypełnione pojedynczymi zdaniami, skrótowymi zwrotami i wyrażeniami.

Relacje w większości są anonimowe. Wyjątek stanowi korespondencja Bronki Górnej i Bronki Głowińskiej, Róży Kapłan i Tauby Różanej oraz relacje Neumana (kierownika Służby Porządkowej w Łowiczu), Wołkowicza z Dąbia, inż. Jana Nelkena z Kopojna, Józefa Piotrkowskiego Lubień z Kutna, Tobiasza Józefa Perkala i przypuszczalnie Natana Konińskiego z Kalisza oraz Gieni Landau ze Zduńskiej Woli.

Edycji dokumentów dokonano na podstawie oryginałów. W przypadku, kiedy dokument jest w kilku egzemplarzach, podstawą wydania był egzemplarz najbardziej czytelny. Jeśli dokument jest poważnie uszkodzony, do jego edycji wykorzystano wszystkie dostępne egzemplarze. W edytowanych tekstach uwspółcześniono ich ortografię i interpunkcję, skorygowano błędy językowe, m.in. wprowadzono jednolity zapis słów „getto” i „Generalne Gubernatorstwo” zamiast form „ghetto” i „Generalna Gubernia”. Wszystkie podkreślenia i wytłuszczenia druku pochodzą od autorów relacji. Skróty zostały rozwinięte.

Wyrazy brakujące lub ich części wstawiono w nawiasach kwadratowych. Ubytki w tekście zaznaczone zostały w następujący sposób:

^a[...] ^a ubytek tekstu – brak jednego wyrazu

^{aa}[...] ^{aa} ubytek tekstu – brak dwóch i więcej wyrazów

^b[...] ^b fragment nieczytelny – jeden wyraz

^{bb}[...] ^{bb} fragment nieczytelny – dwa wyrazy i więcej

[...] fragment nieczytelny – fragment słowa.

Uwagi i notatki wprowadzone przez autorów relacji zostały zaznaczone kolejnymi literami (^{a-a}, ^{b-b} itd.) i umieszczone w odpowiednim miejscu w tekście. Przypisy odautorskie umieszczono również w przypisach, poprzedzając je znakiem □.

¹⁴ *Inwentarz Archiwum Ringelbluma*, oprac. T. Epsztein, Warszawa 2011.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Dok. 12, 19, 20, 22, 30, 34, 42.

Ponad połowa dokumentów opublikowanych w niniejszym tomie została spisana w języku żydowskim, kilkanaście dokumentów w języku polskim. Znajduje się tu jeden dokument spisany w całości w języku niemieckim oraz jeden częściowo w języku niemieckim i hebrajskim, alfabetem łacińskim. W edycji podano jedynie tłumaczenie na język polski. Skany wszystkich dokumentów są dostępne dla czytelników w postaci elektronicznej.

W tekstach przełożonych z języka żydowskiego nazwy miejscowości podane są w języku polskim. Pomocne w ustalaniu nazw było wydawnictwo: *Where Once We Walked. A Guide to the Jewish Communities Destroyed in the Holocaust*¹⁷. Transkrypcja nazwisk w przekładach z języka żydowskiego może odbiegać od tej w oryginalnych tekstach polskich. Terminy hebrajskie związane z życiem religijnym i kulturą żydowską zostały podane w wymowie sefardyjskiej, za pisownią przyjętą przez autorów *Polskiego słownika judaistycznego*¹⁸.

Na końcu tomu został umieszczony: słownik, w którym wyjaśniono terminy częściej pojawiające się w dokumentach; indeks osób i indeks geograficzny oraz wykaz sygnatur opublikowanych dokumentów.

* * *

Chciałam serdecznie podziękować wszystkim, bez których pomocy przygotowanie niniejszego tomu nie byłoby możliwe. Przede wszystkim dziękuję redaktorom serii wydawniczej Archiwum Ringelbluma: prof. Tadeuszowi Epszteinowi za opiekę merytoryczną w trakcie pracy nad tomem i nadzwyczajną cierpliwość oraz dr Eleonorze Bergman za wnikliwe przeczytanie tekstu i cenne wskazówki. Ogromne podziękowania należą się również tłumaczom. Serdeczne dziękuję Sarze Arm za tłumaczenia z języka żydowskiego większości publikowanych w tym tomie tekstów oraz za wskazówki, jakich udzieliła mi w kwestii moich tłumaczeń. Marcinowi Urynowiczowi dziękuję za szybkie przetłumaczenie kilku brakujących dokumentów. Konsultacji tłumaczom z języka żydowskiego udzielili ponadto: Yitshok Niborski z Institut National des Langues et Civilisation Orientales oraz Biblioteki Medema w Paryżu i Natalia Krynicka z Université Paris IV. Joannie Feldman-Kwiecień dziękuję za tłumaczenie i konsultacje z języka niemieckiego, a Michałowi Kokty-szowi za tłumaczenie z języka hebrajskiego. Za pomoc i cenne rady w trakcie pracy nad tomem dziękuję szczególnie Aleksandrze Bańkowskiej. Podziękowania należą się również całemu zespołowi Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego: Agnieszce Reszce, Michałowi Czajce, Agnieszce Jarzębowskiej i Monice Taras.

¹⁷ *Where Once We Walked. A Guide to the Jewish Communities Destroyed in the Holocaust*, red. G. Mokotoff, S.A. Sack, Teaneck (NJ) 1991.

¹⁸ *Polski słownik judaistyczny. Dzieje, kultura, religia, ludzie*, t. 1–2, red. Z. Borzymińska, R. Żebrowski, Warszawa 2003.